

MONDELINGE
TAALVAAARDIGHEID

MONDELINGE TAALVAAARDIGHEID

Algemeen

Het doel van onderwijs in mondelinge taalvaardigheid is dat kinderen effectief en sociaal met elkaar communiceren. Ze leren hoe ze zich moeten opstellen in een gesprek, zich goed uitdrukken, presentaties houden, luisteren naar presentaties en reflecteren op de vorm en mogelijkheden van taal en communicatie (www.leerlijntaal.nl).

Bij communicatie gaan luisteren en spreken hand in hand. Beginnende taallearners zullen in eerste instantie nog niet veel spreken, maar wel veel luisteren. Denk maar aan hoe baby's en peuters taal leren. Ze horen allerlei klanken en leren dat er woorden zijn en dat je daarmee zinnen kunt vormen. Ze begrijpen langzamerhand steeds meer van de dingen die tegen hen gezegd worden en gaan uiteindelijk ook zelf taal gebruiken om iets duidelijk te maken. Eerst nog met geluidjes en non-verbale middelen. Later met losse woorden en steeds langer wordende zinnen.

Spreken en luisteren doe je thuis, maar ook op school. En later ook op je werk. Er wordt een steeds groter beroep gedaan op mondelinge vaardigheden. En naarmate kinderen ouder worden, komt de nadruk steeds meer te liggen op de schoolse vaardigheden op dit domein. Het is dan ook belangrijk om in de klas aandacht te (blijven) besteden aan het ontwikkelen van die mondelinge taalvaardigheid. Niet alleen in de onderbouw, maar in alle groepen.

Een van de belangrijkste uitgangspunten bij de ontwikkeling van mondelinge taal is: praten leer je door te praten! In de onderwijspraktijk moet dus veel ruimte worden gecreëerd om te kunnen praten. Oftewel: geef de leerlingen spreekruimte.

Daarnaast moet u als leerkracht de interactie in de klas stimuleren. Het gaat dan om de interactie tussen de leerkracht en de leerling, maar ook om de interactie tussen de leerlingen onderling. Door bijvoorbeeld coöperatieve werkvormen in te zetten, zijn er voor de leerlingen meer momenten om hun mondelinge taalvaardigheden te gebruiken en te oefenen.

U kunt ook mondelinge taalproductie van de leerlingen uitlokken door te variëren in het soort vragen dat u stelt. Stel zo min mogelijk 'controlevragen', (bijvoorbeeld: Hoeveel poten heeft een spin?) maar meer 'vragen uit nieuwsgierigheid' (bijvoorbeeld: Heb je wel eens een grote spin gezien? Hoe zag hij eruit?). Zo nodigt u een leerling uit om iets te vertellen dat u graag wilt weten. U vraagt door totdat u het snapt of het beeld duidelijk is.

Vraag naar ervaringen, stel open vragen (of gesloten vragen met twee of meer keuzemogelijkheden), vraag door (zelf of speel een vraag naar een andere leerling door). Maar vraag soms ook even niets. Op die manier geeft u de leerling ruimte om na te denken. U kunt hierbij luisterresponsen geven: geef simpele bevestigingen, knik, of herhaal iets dat gezegd is in een vragende vorm; dit lokt de leerling uit om verdere toelichtingen te geven.

In de uitgave *Leerstoflijnen mondelinge taalvaardigheid beschreven*, SLO (2015) staat: "Om aan het einde van groep 8 niveau 1F (...) te kunnen bereiken, vindt er gedurende de hele basisschoolperiode aanbod plaats. In de leerstoflijnen is dat aanbod verkaveld over de verschillende groepen.

Deze verkaveling kan suggereren dat taalontwikkeling lineair plaatsvindt. De ontwikkeling van mondelinge taalvaardigheid is echter geen lineair proces waarin het een strikt voorwaardelijk is voor het ander, maar een cyclisch, concentrisch proces dat zich geleidelijk voltrekt. Alle taken voor gesprekken, luisteren en spreken komen in alle groepen aan de orde en vaardigheden ontwikkelen zich op verschillende niveaus." (pag. 28-29)

Bij mondelinge taalvaardigheid spelen veel aspecten een rol. In het '*Referentiekader Taal*' (hierna: Referentiekader) worden bij mondelinge taalvaardigheid drie subdomeinen onderscheiden: gespreksvaardigheid, luistervaardigheid en spreekvaardigheid.

In de eerder genoemde SLO-uitgave staat hierover het volgende:

"In het subdomein *gesprekken* staat het interactieve karakter van taalgebruik centraal: de leerling communiceert met een of meer gesprekspartners en vervult afwisselend de rol van spreker en luisteraar." (pag. 31)

"Met *luisteren* wordt het luisteren in niet-interactieve mondelinge situaties bedoeld. De leerling vervult hoofdzakelijk één rol: die van luisteraar naar verhalende en zakelijke teksten. Het gaat bij het subdomein luisteren niet om luisteren tijdens gesprekken." (pag. 40)

"Onder *spreken* wordt in het Referentiekader verstaan het voorbereid of onvoorbereid houden van een monoloog of presentatie voor een of meerdere luisteraars, met weinig interactie. Een leerling vervult maar één rol, die van spreker." (pag. 47)

In de praktijk, dus ook die in de klas, is de scheidslijn tussen de verschillende subdomeinen niet altijd even duidelijk. Een monoloog kan overgaan in een gesprek en een gesprek kan overgaan in een monoloog met de overigen als luisteraar. Je rol als spreker kan veranderen in die van luisteraar en andersom.

Mondelinge taalvaardigheid heeft dus vele kanten. En dat betekent dus ook dat kinderen, zeker de minder taalvaardige, op veel fronten problemen kunnen ondervinden.

In dit katern van de Taalkit zoomen we in op tien focuspunten van mondelinge taalvaardigheid die in ieder geval belangrijk zijn om te oefenen. Het zijn punten die van belang zijn om goed te kunnen functioneren op de basisschool, maar ook later in het voortgezet onderwijs en in de maatschappij, de wereld buiten de school.

De tien focuspunten hebben betrekking op luisteren, spreken en luisteren en spreken samen (gesprekken). De tien focuspunten die we onderscheiden zijn, in willekeurige volgorde:

Focuspunten

MONDELINGE TAALVAARDIGHEID

1. Gespreksregels toepassen
2. Opbouw/structuur gesprek of verhaal dat je zelf houdt of waar je naar luistert
3. Afstemming op doelgroep
4. Argumenten, feiten en meningen in een gesprek herkennen en gebruiken
5. Woordenschat
6. Kennis van de wereld (wat je hoort koppelen aan eigen ervaringen en kennis van de wereld)
7. Goede zinnen formuleren
8. Gespreksdoel vaststellen en vasthouden
9. Manier van luisteren afstemmen op luisterdoel
10. Intonatie en mimiek

In de Taalkit Mondelinge Taalvaardigheid zullen we deze tien focuspunten nader bekijken. Wat moeten leerlingen precies kunnen, volgens het Referentiekader? Hoe kun je leerlingen ondersteunen bij het ontwikkelen van meer vaardigheid op de verschillende aspecten? Op welke manieren kun je er aandacht aan besteden in de klas?

Zoals al eerder opgemerkt, is de ontwikkeling van mondelinge taalvaardigheid geen lineair proces. De tien focuspunten waar we in de Taalkit Mondelinge Taalvaardigheid op ingaan, hebben dan ook geen opbouw in moeilijkheidsgraad, of in belangrijkheid.

U kiest zelf, op basis van observaties en/of toetsresultaten wat voor uw leerling(en) prioriteit heeft.

1. Gespreksregels toepassen

Over het algemeen worden (in taalmethodes) de volgende zes gespreksregels onderscheiden:

- elkaar uit laten spreken;
- bij het onderwerp blijven;
- aandacht hebben voor elkaar;
- op elkaar aansluiten;
- om verduidelijking vragen;
- een gesprek kort samenvatten.

Het is natuurlijk ook belangrijk om duidelijk en goed verstaanbaar te spreken (houd hierbij wel rekening met de mogelijkheden van de leerlingen).

Wat en hoe

Bedenk en bespreek de gespreksregels samen met de leerlingen. Laat hen meedenken over wat belangrijk is als je gesprekken met elkaar voert. Welke regels zijn nodig als je in tweetallen, in groepjes of met de hele klas in de kring praat?

Noteer de gespreksregels op een flap of laat de leerlingen er een mooie poster van maken. Laat de leerlingen vervolgens hun handtekening onder de gespreksregels zetten.

elkaar uit laten spreken

- Maak met de leerlingen een speciale vertelstoel; de leerling die hierop zit is degene die aan het woord mag zijn. De overige leerlingen moeten luisteren. Een vertelstoel of praatstoel werkt het best bij het houden van een monoloog.
- Gebruik een praatbeest (beer, eend, hond of andere knuffel), pop, praatsteen of toverstaf bij gesprekken. De leerling die het voorwerp vastheeft, mag praten, de andere leerlingen luisteren. Is de spreker klaar, dan mag hij het voorwerp en daarmee de beurt aan een ander geven. Het kan natuurlijk ook zijn dat u zelf de beurt aan een andere leerling doorgeeft.
Bij een gesprek is het overigens niet altijd logisch dat de leerkracht sturing geeft aan het geven van beurten. In een discussie is er vaak juist sprake van dat de sprekers en luisteraars op elkaar reageren. Het is dan natuurlijk wel van belang dat leerlingen weten op welke momenten je de beurt kunt nemen. Bespreek met de leerlingen hoe je kunt horen dat iemand (bijna) klaar is met zijn bijdrage aan het gesprek. U kunt er ook voor kiezen om iemand de rol van gespreksleider te geven. Dat kunt u zelf zijn, maar die taak kan ook vervuld worden door een leerling (zeker ook als de leerlingen in kleine groepjes gesprekken voeren).
- Bespreek met de leerlingen hoe je in een gesprek kunt laten weten dat je ook iets wilt zeggen.

bij het onderwerp blijven

- Maak voorafgaand aan het gesprek duidelijk wat het onderwerp is. Schrijf dit bijvoorbeeld op het bord, of op een kaartje. Als een leerling afdrijft van het onderwerp, kunt u naar het onderwerp op het bord wijzen, of het kaartje omhoog houden. U kunt ook een van de leerlingen als 'onderwerpbewaarder' aanstellen.
- Kies een gespreksonderwerp dat de leerlingen aanspreekt of bij hun belevingswereld aansluit. Of laat de leerlingen zelf een onderwerp kiezen. Bij een boeiend onderwerp is de kans groter dat de leerlingen bij het onderwerp blijven.
- Om bij het onderwerp te kunnen blijven, is het van belang om hetgeen je wilt zeggen, in een logische volgorde te vertellen. Als je van de hak op de tak dingen vertelt, of heen en weer springt in de tijd, of allerlei zijwegen noemt, is je verhaal moeilijk te volgen. Maak leerlingen hiervan bewust door zelf een anekdote in een verkeerde volgorde te vertellen. Hoe is dat om naar te luisteren? Bent u als spreker nog goed te begrijpen? En wat kun je als luisteraar doen om ervoor te zorgen dat de spreker bij het onderwerp blijft?
- Bespreek met de leerlingen of het bij alle soorten gesprekken van belang is om bij het onderwerp te blijven. In een gesprek met vrienden is dat misschien minder relevant dan bij het geven van instructie.

aandacht hebben voor elkaar

- Bespreek met de leerlingen op welke manieren je kunt laten blijken dat je in een gesprek aandacht hebt voor elkaar. Dat kan allereerst door een geïnteresseerde luisterhouding te hebben, bijvoorbeeld door elkaar aan te kijken, luisterresponsen te geven ('hmm', 'aha', 'oh ja?' enzovoort). Maar ook door niet met andere dingen bezig te zijn. En door goed te luisteren naar wat anderen te zeggen hebben. Ga bij het bespreken van de mogelijke manieren ook in op de vraag waarom het nou eigenlijk zo belangrijk is om in een gesprek aandacht te hebben voor elkaar. Als leerlingen zich bewust zijn van het belang ervan, is het ook makkelijker om deze gespreksregel te 'handhaven'.
- Als je aandacht hebt voor elkaar, luister je echt naar de ander om te horen wat de ander te zeggen heeft. Je moet proberen om tijdens het gesprek niet bezig te zijn met reageren en alvast bedenken wat je wilt gaan zeggen of hoe. Want dan luister je niet meer goed naar wat de ander echt zegt. Dan kan het gebeuren dat je reactie niet meer aansluit op wat er gezegd is. Echt goed luisteren naar wat de ander te zeggen heeft is heel moeilijk. Ook volwassenen (denk maar eens aan praatprogramma's of interviews op tv) hebben hier vaak de grootste moeite mee. U kunt dus ook van kinderen niet verwachten dat ze dit kunnen. Maar u kunt hen er wel bewust van maken dat ze met aandacht naar elkaar moeten luisteren. Bijvoorbeeld door te zeggen dat je niet moet wiebelen, niet met iemand anders mag kletsen, of naar buiten gaat kijken. Benoem ook dat als je zelf praat je ook wilt dat de ander naar je luistert. Of laat het de leerlingen ervaren door deze regel zelf opzettelijk te schenden als een leerling iets vertelt. Hoe voelt dat?
- Om aandacht voor elkaar te kunnen hebben, is het van belang dat er een goede sfeer is in de groep, waarin de leerlingen zich veilig voelen om te kunnen zeggen wat ze willen zeggen. U kunt hieraan werken door de leerlingen elkaar van een onverwachte kant te leren kennen,

bijvoorbeeld met een opdracht als 'Zoek de valse'. De leerlingen doen drie uitspraken over zichzelf. Welke uitspraak is niet waar? Of door hen de zin 'Ik ben vast de enige hier die...' af te laten maken. Zo ontdekken ze heel verrassende dingen over elkaar, waardoor er ook meer aandacht voor elkaar kan komen.

om verduidelijking vragen

- Bespreek met de leerlingen dat je, als je om verduidelijking vraagt, gerichte vragen moet stellen. Zulke vragen beginnen vaak met: wie/wat/waar/waarom/welk/hoeveel/hoe. Vragen om verduidelijking kan ook via 'routines' (vaste vragen) zoals: Kun je dat verder uitleggen? Waarom vind je dat? Hoezo vind je dat? Wat bedoel je? Een luisteraar kan ook met reacties als 'Huh?', 'Hè?' of met een vragende blik om verduidelijking vragen. Oefen het gebruik van deze vragen met de leerlingen.
- Na het stellen van een vraag ter verduidelijking is het vervolgens zaak om goed naar het antwoord te luisteren en te bedenken of je nu weet wat je wilde weten. Als dat niet het geval is, moet je een nieuwe vraag stellen om achter de informatie te komen. Als je nu wel weet wat je wilde weten, kan het natuurlijk zo zijn dat je nog een vraag wilt stellen, omdat er nog iets anders is waar je verduidelijking over wilt. Maak de leerlingen er bij elk gesprek bewust van dat deelname aan een gesprek (als spreker en als luisteraar) dus een actieve houding vraagt.
- In hoeverre je verduidelijking nodig hebt, hangt samen met het gespreksdoel en/of het luisterdoel. Wat moet je te weten komen? Wat moet het gesprek opleveren? Wijs de leerlingen erop dat het dus van belang is om te weten welk doel je hebt en of je dat ook kunt bereiken met de informatie die je uit het gesprek haalt. Laat de leerlingen voorafgaand aan een gesprek bedenken en ook benoemen wat ze door het gesprek te weten willen komen. (Bijvoorbeeld: vragen waar je een boek over panda's kunt vinden in de bibliotheek, of de snelste route naar het station, een beschrijving van een persoon.)

een gesprek kort samenvatten

- Om een gesprek samen te kunnen vatten, moet je de hoofdpunten van het gesprek kunnen volgen. En om dat te kunnen moet je weer over voldoende woordenschat beschikken. Voor taalzwakkere leerlingen helpt het om het onderwerp van het gesprek vooraf te verkennen (pre-teaching). Wat is het onderwerp van het gesprek? Wat valt erover te vertellen? Welke woorden horen daarbij? Maak een woordweb en laat deze woorden tijdens het gesprek zichtbaar in de klas. Gebruik het woordweb ook weer bij het kort samenvatten van het gesprek. Moeten er misschien woorden bij of juist weg?
- Doe hardop denkend voor hoe u de hoofdpunten van een gesprek bepaalt (modeling). Benoem tijdens een leergesprek of een discussie de belangrijkste punten die (al dan niet door uzelf) gezegd zijn. Laat de leerlingen hiermee oefenen door tussentijds of na afloop van een gesprek de belangrijke punten uit het gesprek te laten benoemen. Noteer deze belangrijke punten op het (digi)bord. De werkvorm 'Denken-Delen-Uitwisselen' is hierbij goed bruikbaar.

- Laat de leerlingen oefenen met het maken van aantekeningen (in steekwoorden) tijdens een gesprek (in de kring of in kleine groepjes). U kunt ook een of meerdere leerlingen de rol van 'notulist' geven. Ze nemen dan niet zelf deel aan het gesprek. Laat deze 'notulisten' na afloop van het gesprek kort verslag uitbrengen. Zijn de belangrijkste punten van het gesprek genoemd? Hoe lastig vonden ze het om tegelijk te luisteren en te schrijven?
- Doe na afloop van het gesprek uitspraken over het gesprek (of laat een leerling dit doen): zijn dit hoofdpunten uit het gesprek of niet?

Denken-Delen-Uitwisselen is een coöperatieve werkvorm.

De leerkracht geeft een opdracht of stelt een vraag. De leerlingen krijgen een á twee minuten om over het antwoord na te denken. Daarna overleggen ze in tweetallen. Tenslotte worden de antwoorden klassikaal uitgewisseld. Het is een handige werkvorm om voorkennis te activeren of om te oriënteren op een opdracht. Maar de leerkracht kan deze vorm ook bij zelfstandige verwerking inzetten. Ook voor reflectie of terugblik is hij geschikt. Deze werkvorm is geschikt voor groep 1 tot en met 8. De tijdsduur is ongeveer vijf minuten.

www.wij-leren.nl